

A vajdaságok kereskedelmi kapcsolatai Magyarországgal.

Korunkban szinte felesleges az országok egymásra utaltságát, gazdasági és kereskedelmi kapcsolatainak fontosságát kihangsúlyozni és arra külön a figyelmet felhívni. Különbösen is tudjuk azt, hogy a politikai események mögött ott húzódnak a nem éppen lebecsülendő szerepet játszó gazdasági okok, melyek néha oly erővel lépnek fel, hogy elsőrendűen megszabják a népek életének irányát is. Ezt szem előtt tartva és biztosítani akarván a gazdasági vonatkozású erőknek az őket megillető helyet, szükségesnek látszik a magyar-román kapcsolatoknak ilyen irányú megvizsgálása is. Bár a román vajdaságok gazdasági viszonyait és kereskedelmi kapcsolatait részleteiben eléggé jól ismerjük, nem fog ártani ha az elért eredményeket a nemzeti elfogultság teremtette beállítottságtól elvonatkoztatva tekintjük át.

Az Anjouk uralmát megelőzően szinte nem is beszélhetünk keletre irányuló magyar kereskedelemről. Ennek magyarázata az erdélyi viszonyokban, főleg pedig abban rejlik, hogy a Kárpátoktól keletre és délre elterülő országrészek népei gyakran cserélődtek. A tatárjárás utáni zavaros belpolitikai helyzet nem nagyon kedvezett a kereskedelem fejlődésének. Legtöbb városunk, így az erdélyi városok életének fellendülése és kereskedelmi kapcsolatainak kiépítése is az Anjouk, kiváltképpen pedig Lajos uralkodásának idejére esik. A Kárpátok külső lejtőin hosszú ideig uralkodó bizonytalan állapotok, melyek még a legvállalkozóbb szellemű kereskedőt is meggondolásra készítették, csak lassan, a magyar fennhatóság kiterjesztésével szüntek meg. A román vajdaságok megalapítása, ha nem is jelentette e területeknek a magyarországi kereskedelmi életbe való azonnali bekapcsolódását, mégis csak rendezettebb viszonyokat teremtett és az erdélyi kereskedők figyelmét e számukra előnyös fekvésű és gazdag vidékre irányította. Bár a román vajdaságok sok ter-

mészeti kincse még nem volt feltárva, mégis a vezetők aránylag már korán anyagi jólétnek örvendtek. Látjuk ezt Bärbatnak, Litvoj testvérének esetéből, akiről maga Kún László mondja, hogy „super quo nos non modicam quantitatem pecunie fecimus extorquere.“¹ A krónikás szerint 1330-ban Baszaraba vajda is hétezer márkát ajánlott fel Károly királynak hadi kárpótlás fejében.² Ugyanezt a jólétet látjuk megcsillanni később is, midőn Klára, Sándor vajda özvegye gazdag ajándékokat küld V. Orbán pápának és egyes római templomoknak.³

Az erdélyi városoknak a vajdaságokkal folytatott kereskedelmi kapcsolatait szabályozó vajdai oklevelek aránylag késő keletűek. Ha azonban figyelmesen olvassuk őket látjuk, hogy nem hirtelen teremtett kiváltságokat és összeköttetéseket akarnak megrögzíteni, hanem az idők folyamán kialakult és már régen érvényben lévő szokásjogot ruházzák fel törvényerővel. Mielőtt e néhány ránk maradt okmány alapján, melyek keletre irányuló kereskedelmi összeköttetésünkre élénk fényt vetnek, a felvetett kérdést tárgyalnók, szeretném egy látszólag másodrendű kérdésre a figyelmet felhívni. Az erdélyi szász városok kereskedelmének történetét alapos utánjárással Otto Fritz Jickeli írta meg.⁴ Munkájában erélyesen szembeszáll azon igen elterjedt nézettel, mely a román történetírásban is általánosan elfogadott s amely szerint a Keletről jövő kereskedelmi utak Erdélyen át vezettek Nyugatra. Nem azt vitatja, hogy erdélyi kereskedő nem juthatott el árújával esetleg Egyiptomig is, de tagadja, hogy ők lettek volna a két világrész közti kereskedelem közvetítői. A Magyarországon átvivő utakat a nagy kereskedelmi utak mellékereinek mondja s épen ezért nem ismeri el a szászoknak a nemzetközi kereskedelemben játszott állítólagos nagy szerepét sem.⁵

¹ Docum. I. 454.

² Fontes Domestici. II. 242—43.

³ „...ceterum devitionem tuam ex eo, quod beatos apostolos Petrum et Paulum eorumque basilicas et nos etiam de calicibus aureis et paramentis pretiosis pro divinis obsequiis honorasti, digne commendationis attolentes preconio, liberalitati tue proinde gratiarum referimus actiones.“ Docum. I/2. 158.

⁴ Dr. Otto Fritz Jickeli, Der Handel der Siebenbürger Sachsen in seiner geschichtlichen Entwicklung. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde (Neue Folge). XXXIX. Hermannstadt, 1913.

⁵ Bebizonyítottak veszi, hogy a középkorban a keletről jövő kereskedelmi utak részben Dél-Oroszországon, részben az itáliai kereskedő városokon át vezettek nyugatra és elkerülték Magyarországot. „...die Handelstrassen im Mittelalter aus dem Orient teils durch Südrussland, teils

Különben is ha Magyarország keleti határainak zártságát és a határokon átvezető utak nehezen járhatóságát szem előtt tartjuk, minden ellentmondás nélkül el kell fogadnunk a fenti nézetet.

A két román vajdaság Magyarországgal való gazdasági kapcsolatainak tárgyalásánál földrajzi fekvésénél fogva kizárólagosan csak Erdély jön számításba. Az Anjou korból ránk maradt gazdasági vonatkozású oklevelekből láthatjuk, mily kiterjedt kereskedelmi összeköttetésük volt az erdélyi városoknak és mily virágzó anyagi jólétben éltek polgáraik. Ennek a gazdag kereskedelmi életnek az érdekkörébe került a két román vajdaság s a kapcsolatok nyomán felbecsülhetetlen kulturális értékeket kapott. A vajdaságoknak Erdéllyel való kereskedelmi összeköttetéseit vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a törökök fellépéséig, vagyis a XV. század első néhány évtizedéig ezen kapcsolatokban semmi változás sem állt be. S bár a XIV. századból csak néhány olyan oklevél maradt fenn, melynek alapján a kereskedelmi kapcsolatokat részletesebben tárgyalhatnók, éppen ezen állandóság folytán a később kelt okleveleket is irányadóul vehetjük.

A XIV. századbéli moldvai vajdák egyikétől sem maradt fenn kereskedelmi vonatkozású oklevél. A havaselvi vajdák közül Vlajkó az első, aki 1368 január 20-án kiadott oklevelében biztosítja a brassói kereskedők régebbi szabadságait és meghatározza a fizetendő vámot.⁶ Nagy Lajos ezt jóval megelőzően már 1358 június 28-án biztosítja a brassói kereskedőknek a Havaselve egy része feletti szabad kereskedés jogát.⁷ A magyar király Havaselve felett gyakorolt fennhatóságát bizonyítja elvitathatatlanul ezen oklevél, melyben Lajos megengedi a brassóiaknak, hogy „szabadon és biztonságban“ közlekedhessenek árúikkal a Prahova és Bodza közti területen, nevezetesen a Ialomîța torkolatától a Szeret folyó torkolatáig. Nagyon természetes, hogy ezen oklevél által is a már fennálló viszonyok nyertek királyi jóváhagyást és biztosítékot. Látjuk ebből az oklevélből azt is, hogy a brassói kereskedők szívesen felkeresték a messzi Duna-menti

---

über die italienischen Handelstädte nach dem Westen geführt haben und Ungarn umkrümmten.“ Jickeli, i. m. 47. „...man ist in keiner Art berechtigt daraus zu schliessen, dass die Deutschen Ungarns und Siebenbürgens den Verkehr zwischen Orient und Okzident vermittelt hatten.“ Jickeli, i. m. 48. Ugyanez a véleménye Meltzl Oszkárnak is. Ld. Az erdélyi szászok ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században. Századok, 1892. 721.

⁶ Urkundenbuch. II. 306.

⁷ Uo. II. 152.

helységeket, főleg pedig Brailát, hol kész árúikat könnyebben kicserélhették. Braila felvirágoztatását a vajdák is elősegítették, ami nyilvánvaló Vljákó 1368 évi okleveléből. Kimondja ugyanis a vajda, hogy azok a kereskedők, akik külföldre szánt árúikkal Braila felé közlekednek, mentesek minden fizetség alól, csupán Brailából visszatérőben fizetnek vámot, mégpedig Câmpulungban.⁸ A havaselvi kereskedelmet előnyös fekvésénél fogva is a két nagy, iparos és kereskedő város Szeben és Brassó, különösen pedig ez utóbbi tartotta kézben. Ezekből a városokból indult ki a két közlekedési főút, melyen át az erdélyi városok és Nyugat-Európa ipari termékei eljutottak Havaselvére, honnan a kereskedők főleg nyersanyaggal megrakodva tértek vissza. Tévednénk természetesen, ha azt állítanok, hogy az erdélyi kereskedők csak Havaselvére mentek. A legnagyobb valószínűség szerint összeköttetésben állottak a Balkán-félsziget városaival, sőt talán magával Konstantinápolyal is.

A szebeni kereskedők az Olt folyását követve a Vöröstoronyi szoroson át jutottak Havaselvére és Szlatinán keresztül, ahol vámhely volt, értek el a Dunához.⁹ Brassóból kiindulva a Bodzai, Tatár, Tömösi és Törösvári hágón, illetve szoroson át lehet megközelíteni a vajdaságot. A leggyakrabban használt út a Bodzai-szoroson átvivő brailai és a törösvári vagy bráni volt, mely utóbbi a Dâmbovița völgyén át Câmpulungba vezetett. Innen több irányba mehettek tovább a kereskedők:¹⁰ egy darabon a Dâmbovița folyását követve Giurgiuba jutottak, keleti irányban pedig a Ialomița mentén Brailába. Hogy a Brailába vivő út a Bodzai-szoroson vezetett keresztül abból is következtetem, hogy a szoros kijáratától délre magyar telepek voltak. Tudjuk, hogy Havaselve egyik legnagyobb megyéje az 1845 január 1-ig fennállott Săcuieni terült itt el.¹¹ Úgy gondolom, hogy az erdélyi kereskedők szívesebben közlekedtek e nagyobb biztonságot nyújtó úton, mely ha nem is volt a legjobban járható, de sokkal inkább megrövidítette a Brassó-Braila közti távolságot. Nem véletlen az sem, hogy Nagy Lajos 1358 évi oklevelében épen e területen keresztül engedi meg és biztosítja a brassói kereskedők szabad közlekedését Braila felé.

⁸ Uo. II. 306.

⁹ Șt. Meteș, Relațiile comerciale ale Țerii-Românești cu Ardealul până în veacul al XVIII-lea. Sighișoara, 1921. 23.

¹⁰ Șt. Meteș, i. m. 19. kk. és Urkundenbuch. II. 306.

¹¹ C. Giurescu, Istoria Românilor. II. 391.

A vajdák is nagyon jól tudták mit jelent nemcsak udvaruknak, de egész vajdaságuknak a nyugati kapcsolatokkal rendelkező erdélyi kereskedőkkel való összeköttetés. Annál is inkább, „mert az uralkodó nemcsak a legnagyobb földbirtokosa volt annak az országnak, amely fölött a legfőbb uralmat gyakorolta, hanem a legnagyobb kereskedője is”.¹² Igyekeztek is a vajdák a kereskedőknek könnyítéseket adni; így Vlajkó elengedi valamennyi brassói és Brassó körzetébe tartozó kereskedőnek a szlatinai új vámot.¹³ Könnyen az egyoldalúság vádja érhetne, ha elhallgatnám, hogy a kereskedők is minden alkalmat megragadtak, hogy kiváltságaikat szaporítsák, a meglévőket pedig igyekeztek különösen a XV. században gyakran változó vajdák majd mindegyikével megerősíttetni.¹⁴ Így akarták biztosítani az akadálytalan forgalmat, főleg pedig a nyereséget. Az említett két nagy szász kereskedelmi központ szerepét Moldva felé Beszterce vette át. Beszterce mellett azonban Brassónak is fontos kereskedelmi kapcsolatai és érdekei voltak Moldva felé. Hogy mily messzefekvőek voltak Brassó érdekei kelet felé is, legjobban bizonyítja Nagy Lajos 1368 június 22-én Visegrádon kiállított oklevele. A brassóiak kérésére megígéri a király, hogy Demeter tatár fejedelem kereskedőitől nem fog vámot szedetni, hogy a brassói kereskedők is ezen kiváltságban részesülhessenek az említett fejedelem földjén.¹⁵ Mivel a moldvai vajda fennhatósága ekkor még csak a nyugati részekre terjedt ki, Demeter tatár fejedelem országát Baszarábia déli részén, Cetatea Alba (Fehérvár) vidékén gyaníthatjuk.¹⁶ A brassói kereskedők ily távoli kapcsolatait részben városuk földrajzi helyzete magyarázza meg. Moldvát Erdéllyel három kereskedelmi út kötötte össze; kettő ezek közül Besztercéről vezetett át Moldva északi részébe, a harmadik pedig Brassóból, illetőleg Szebenből Berecken át Tatros és Adjud felé és a vajdaság déli részén lévő helységeket érintette. A Keleti Kárpátok szorosain átvezető utak Moldva dél felé igyekvő folyóinak völgyében kapcsolódtak a Lembergől Kaffa

¹² Şt. Meteş, i. m. 35.

¹³ Urkundenbuch. II. 306.

¹⁴ I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Braşovul și cu Țara Ungurească în sec. XV. și XVI. 1413—1508. București, 1905.

¹⁵ Urkundenbuch. II. 315.

¹⁶ Dr. I. Nistor, Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert. Gotha, 1911. 180.

felé vivő fontosabb úthálózatba.¹⁷ A Fekete tenger északi partján elterülő városok ugyanis fontos szerepet játszottak a Kelet-Nyugat közti kereskedelem lebonyolításában. Jóllehet hosszú ideig tatár fennhatóság alatt állottak, Velence és főleg Génua utján szoros összeköttetésük volt Európa délnyugati felével is. Ugyanakkor, mint azt már fentebb is láttuk, a távol Keletről jövő és Dél-Oroszországon átvezető főbb kereskedelmi utak kiinduló pontjai voltak s az északi nagy kereskedő városok közvetítésével Európa északnyugati felével is megvolt a kapcsolatuk. Az erdélyi városok közül nem egy közvetlen érintkezésben állott még a következő századokban is e kereskedelmi szempontból fontos tengerparti városokkal. Azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy Moldva minden valószínűség szerint már a vajdaság megalapítása előtt is kereskedelmi kapcsolatot tartott fenn Erdéllyel. Iorga is arra a megállapításra jut, hogy Moldvában a kereskedelem „érezhetően régibb, mint ennek a románok számára új politikai formációnak megalapítása és megszilárdulása.”¹⁸ Ez természetes is, hisz csak végig kell nézzünk a Kárpátok keleti lejtőjén alakult városokon és minden vitát kizáróan megállapíthatjuk, hogy a legtöbbjük magyar és német alapítás. Nem hiszem, hogy lenne még a román történetírók között is olyan, aki kétségbe vonná, hogy Szeret, Szucsava, Bája, Neamc, Bakó, Tatros, Szászcut és Adzsud (1433-ban a moldvai vajda Egyedhalmának írja) városok lakói a XIV. században nem magyarok és németek voltak s azt állítaná, hogy a felsorolt városok közül egy is román alapítás. Magától értetődik, hogy ezen városok lakói kitelepedésük után is igyekeztek, már vérségi kötelékeiknél fogva is, az otthonmaradottakkal is a kapcsolatot fenntartani. Mikor pedig a politikai helyzet kedvezőbbre vált, igyekeztek ezen kapcsolataikat az anyaországbeliekkel még szorosabbra fűzni.

A XIV. század második felében az erdélyi szászok „oly szabadságot élveztek, minő az egész középkorban, sőt azontul a legújabb kor küszöbéig Európában nem igen volt található”¹⁹

¹⁷ Dr. Nistor, Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Czernowitz, 1912. 15. kk. és C. Giurescu, Istoria Românilor. II/2. 553.

¹⁸ N. Iorga, Istoria comerțului românesc. Vălenii-de-Munte, 1915. I. 80. ld. még Dr. I. Nistor, Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im XIV., XV. und XVI. Jahrhundert. 89.

¹⁹ Meltzl Oszkár, Az erdélyi szászok ipara és kereskedelme a XIV. és XV. században. Századok, 1892. 634.

s így érthető, hogy városaik is ezidőben érik el fejlődésük tetőfokát. Anjou királyaink, különösen pedig Nagy Lajos oklevelei beszédes bizonyítékai annak a nagy gondoskodásnak és körültekintő gazdasági politikának, mellyel e házból származó királyaink az erdélyi városok fejlődését minden lehető módon előmozdították. Nagy Lajos uralkodása folyamán többször végigjárta Erdélyt és nem mult el talán egy alkalom sem, hogy az itteni városokat meglátogatva, azok kiváltságait ne gyarapította volna. A szászok történetírója G. D. Teutsch is kiemeli, mily odaadón pártfogolta Nagy Lajos a szász városok és általában a szász nép előhaladását.²⁰ Az itteni városok közül Beszterce után más városok is megkapták — budai mintára — az évi vásártartási jogot, ami szintén nagyban hozzájárult az ipar, főleg pedig a kereskedelem fellendítéséhez.²¹ Tudjuk azt is, hogy mily kiterjedt összeköttetéssel rendelkeztek e városok nyugati irányban is. Nagy Lajos egyik oklevele, melyet 1351-ben állított ki s amelyben a szebeni kereskedők háborítatlan közlekedését akarja biztosítani, felsorolja az Erdélyt Magyarországgal összekötő útvonalakat.²² Ebből látjuk, hogy a kereskedelmi utak a nagy erdélyi folyók irányát követve mentek ki az Alföldre. Az erdélyi kereskedők, kik közül különösen a szebeniek és brassóiak tüntek ki, nemcsak Budát, a dunai-út végállomását keresték fel gyakran, hanem a távolabb fekvő nyugati városokkal is közvetlen összeköttetésben állottak. Nagy Lajosnak nem egy oklevele maradt fenn, melyben a Bécsbe, Prágába, Velencébe, Zarába, vagy Dalmácia más helységébe menő brassói és szebeni kereskedőknek — a budai harmincadon kívül — vámmentességet biztosít, vagy a számukra legkedvezőbb út használatát engedélyezi.²³ Magától értetődik, hogy e kapcsolatok következményeképen külföldi kereskedők is gyakran megfordultak áruikkal Erdélyben. A szász kereskedők ügyeltek azonban arra, hogy piacaikat senki ne veszélyeztesse. A nem kívánatos versenytársakat királyi oklevéllel tartották távol s árumegállító joguk biztosította is a román vajdaságokkal folytatott kereskedelem kizárólagosságát. Eltekintve attól, hogy az idegen kereskedők kicsiben csakis az országos vásá-

²⁰ G. D. Teutsch, Beitrag zur Geschichte Siebenbürgens unter König Ludwig I. 1342—1382. Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen. Vol. V. Wien, 1850. 327—28.

²¹ Urkundenbuch. II. 214. és 219.

²² Urkundenbuch. II. 84. vö. még Csánki Dezső, Hazánk kereskedelmi viszonyai I. Lajos korában. Budapest, 1880. 31.

²³ Urkundenbuch. II. 171. 223. 297. 337. 354. 361. 393. 402.

rokon árulhattak, Brassó és Szeben megállították nemcsak a külföldi lengyel, német és más idegen kereskedőket, hanem még a belföldieket is, mint például a kassaiakat, bár az 1369-ben kiadott oklevélben ők kivételt képeztek ezen megszorítás alól.²⁴

Nagy Lajos halálát, az erős kéz hiányát leghamarabb a kereskedők érezték meg. Úgy látszik az idegen kereskedők visszaéléseket követtek el, de a szászok éberren őrködve kiváltságaik felett, azonnal Mária királynéhoz fordultak védelemért, aki a szebenieket fel is hatalmazta, hogy az idegen kereskedők Havas-élvére szánt árúit a királyi kamara számára lefoglalhassák.²⁵ Megállapíthatjuk tehát, hogy Beszterce, Brassó és Szeben szinte kizárólagosan tartotta kezében a vajdaságokkal folytatott kereskedelmet.

Vessünk ezek után egy rövid pillantást azokra az árukra, amelyeket az erdélyi kereskedők a vajdaságokban eladtak, illetőleg kicseréltek. A szabadkereskedelmet biztosító vajdai okleveleket áttanulmányozva azt látjuk, hogy a két román vajdaság a kész áruk legjobb piaca és a nyersanyagok elsőrendű beszerző helye volt. Míg a vajdaságokba bevitt árucikkek legnagyobb része feldolgozott, Nyugaton vagy Erdélyben készült ipari termék, addig onnan állatok és állati termékek, főleg pedig nyersanyagok, valamint gyümölcs és egyes fűszerek kerültek ki nagyobb mennyiségben. Az áruk ilyen elosztásán nincs mit csodálkozni. Ha tekintetbe vesszük az erdélyi városok messzeágazó nyugati kapcsolatait, a céhek szinte páratlanul álló munkásságát s ennek nyomán a virágzó ipari termelést, valamint az egyes társadalmi osztályok vásárló képességét, természetesnek találjuk a fenti árucserét. Horváth Jenő szerint²⁶ az egyik oldalon egy iparilag fejlett országot találunk „a melynek gondozott útjai és nagy városai vannak, a hol a társadalom szervezetei a termelés nagyságát állandóan emelik“, a másik oldalon pedig egy olyan országot „melynek ipara számba sem jöhet, útjai és városai nincsenek. Havasalföldi és moldvai polgárság nincs. A fejletlen ország olcsón átengedi marháját és halát; a fűszerek és nyersanyagok egész tömege vándorol észak felé, mely iparáruit drágán adja vissza.“ A vajdaságok lakosságának főfoglalkozása az állattenyésztés, részben pedig a földművelés volt s így elsősorban az

²⁴ Urkundenbuch. II. 336. 491. és 555.

²⁵ Urkundenbuch. II. 589.

²⁶ Horváth Jenő, Az erdélyi szász városok közigazdasági viszonyai a nemzeti fejedelemség megalakulásáig (Művelődéstörténeti Értekezések 15. sz.). Gyula, 1905. 51—52.

ebből származó termékeket igyekezett az élethez feltétlenül szükséges iparcikkekre becserélni. A bevitt iparcikkek értékét vizsgálva Jickeli is úgy véli, hogy bár a vajdaságokban értékesebb árucikkek is gazdát cseréltek, ezek elsősorban a vajdák udvarának szükségleteit voltak hivatva fedezni, az igazi bevitt az olcsó tömegárúk képezték.²⁷ Bár a vámhelyek számadáskönyvei csak a későbbi századok forgalmát tüntetik fel, mégis ezek alapján, valamint a vajdák által kiadott oklevelek alapján majdnem teljes pontossággal megállapíthatjuk a vajdaságokban eladásra került iparcikkeket. Ezek között első helyen említjük a külföldön és Erdélyben készült szövőipari termékeket, vásznakot, valamint a fémipar különböző árucikkeit, de nem kevésbé fontosak voltak a bőrárúk és egyes faipari termékek. Nagyon érdekes Mircsea (Mircea) vajdának 1413-ban a brassói kereskedők számára kibocsátott oklevele, amelyben megállapítja a különböző külföldi városokból származó és ezekről elnevezett posztók vámdíját.²⁸ Így például egy vég Ypres-ből hozott bársony vámjá 1 fertó, a löveni után 1 perpert, a kölni után 12 dukátot, a Csehországból hozott után pedig 6 dukátot kellett fizetni; a már megkezdett vég után semmit. Hasonlóképpen a francia sapkák is vámmentesek voltak. A különféle ruhákkal, dolmányokkal, övekkel, sapkákkal és kendőkkel kelendőség szempontjából versenyzett a sok fegyver, kés, kasza és általában a vas. A feldolgozott bőr és az ebből készült csizmák, kardhüvelyek és lószerszámok igen keresettek voltak s így a legnagyobb tömegben bevitt iparcikkek közé tartoztak.²⁹ A műveltség terjedésével együttjárt az igények felébredése és növekedése, ami magával hozta az ékszereknek és más értéktárgyaknak a vajdaságokba való bevitelét. Ezeknek is legnagyobb része a virágzó erdélyi ötvösművészet alkotásainak tekinthető s méltán büszkélkedhettek velük a vajdák, mert udvaruknak fényt és gazdag külsőt biztosítottak.

²⁷ O. F. Jickeli, i. m. 55.

²⁸ I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în sec. XV. și XVI. București, 1905. I. 3. A Nyugatról érkező áruk legnagyobb része magyar és szász közvetítéssel jutott a vajdaságokba és érthető, hogy ez nevükben is visszatükröződik. Így ment át a magyar ipri (posztó) a románba ipria néven s lehet ez volt az útja a „kolunia” és „cseh” posztónak is. (L. Trem l, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 299). Feltehetően ugyanígy jutott a flandriai posztó is filendriș, feleandriș néven a románba. Vö. L. Trem l, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 305—306.

²⁹ L. Trem l, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 299—302.

A kivitelre szánt állatok között, mint amilyen a ló, ökör, tehén, sertés és juh, legtöbbször szerepel a hal is, mely Havas-
elvének kiviteli különlegessége. Ezenkívül természetesen külön-
féle nyersbőrök, valamint méz, viasz, bor, túró, só és keleti áruk,
leginkább fűszerek képezik a főbb kiviteli cikkekét.³⁰ Ez utóbbia-
kat látva, valaki könnyen azt hozhatná fel, hogy helytelen az a
felfogás, mely kétségbe vonja a szászság és a román vajdaságok
Keletet Nyugattal összekötő gazdasági szerepének fontosságát.
A kérdés végleges tisztázása végett szükségesnek látom hangsú-
lyozni, hogy senki sem vonja kétségbe azt, hogy a vajdaságokba
közvetlenül is került keleti, levantei áru — aminek nyoma is van
— de elfogadhatatlan az a nézet, mely szerint a vajdaságokon
keresztül bonyolódott volna le a Nyugat felé irányuló, világ-
részek közti kereskedelem.

Érdeemes volna tudni, milyen volt a XIV. században a keres-
kedők nemzetiség szerint való megoszlása. Sajnos, közvetlenül
a vajdaságok alapítása utáni időkből erre vonatkozólag nin-
csenek adataink. Horváth Jenő megvizsgálta ebből a szem-
pontból Szeben külkereskedelmének helyzetét az 1500-as években
és arra a váratlan eredményre jutott, hogy a kereskedők 99.27
százaléka román volt.³¹ Ez annál meglepőbb, mert tudjuk,
hogy az ipar a szászok kezében volt s az első időben maguk az
iparosok foglalkoztak az általuk készített iparcikkek eladásával
is.³² Ismerve a vajdaságok megalakulásának körülményeit és az
ottani élet egész menetét, jogosan kételkedik a vizsgálódó ezen
adatok reális voltában. Maguk az oklevelek sem igazolják a fenti
számok helyességét. Már Jickelinek feltűnt ez a semmivel sem
magyarázható aránytalanság s ő meg is adta azonnal a feleletet.
Felhívta ugyanis a figyelmet arra a tényre, hogy a szászok vám-
mentességet élveztek s így nem is szerepelhetnek a maguk vezette
szamadáskönyvekben. Különben is a románok csak jóval később
kapcsolódtak be a kereskedelembe és pedig akkor, amikor művelt-
ségi szempontból is elérték azt a fokot, mely szükséges volt az
ilyen irányú tevékenység folytatásához.³³ Ebből természetesen

³⁰ Ezekre vonatkozólag olv. még: Horváth Jenő, i. m. 53—54.
és Dr. Otto Fritz Jickeli, i. m. 62., valamint N. Iorga, *Istoria
comertului românesc. Vălenii-de-Munte*, 1915. I. 53.

³¹ Horváth J., i. m. 57.

³² O. F. Jickeli, i. m. 64—65.

³³ Uo. 63. A vajdaságokkal kapcsolatban ipari termékek előállításáról,
tehát kézmű-iparos rétegről ezidőben nem is beszélhetünk, legfeljebb a házi-
ipar jöhet tekintetbe, de ez is az egyes családok tényleges szükségleteinek

következik az is, hogy az első időkben a román kereskedők nem játszhattak jelentősebb szerepet a kereskedelmi életben, amint-hogy román iparról sem beszélhetünk még későbbi századokban sem. Ha művészi készítményre, vagy finomabb árucikkre, vagy pedig olyan tárgyra volt szükségük a román vajdáknak, amelynek előállítására komolyabb felkészültséget igényelt, csakis Erdély jöhetett számításba. A belföld egyáltalán nem volt abban a helyzetben, hogy kielégíthesse az ily irányú igényeket. Nem mintha azok túl nagyok lettek volna, hanem mert a vajdaságok ekkor még a műveltség elég kezdetleges fokán állottak.

Az utak gondozatlansága és nagyon sokszor járhatatlan volta lényegesen megnehezítette az árucikkek kicserélését. A szekérrel, vagy lóháton szállított árucikkek után a nyugati országokban is bevezetett szokás szerint többször is vámot kellett fizetni. Kereskedőink nemcsak a vajdaságok határának átlépése után fizették le az áru értékének körülbelül 3 százalékát a meghatározott helyeken, mint például Ruffa Arbor (Rucăr) Havaselvén, vagy Tatros és Moldovița Moldvában³⁴, hanem az ország belsejében is a számottevőbb helyeken kötelesek voltak bizonyos százalékot fizetni. Magától értetődik, hogy az egyes erdélyi városok kereskedői igyekeztek e téren is minél több kiváltságot biztosítani maguknak. Vámfizetés szempontjából maguk a vajdák is különbséget tettek kiváltságleveleikben az olyan árucikkek között, amelyek a vajdaságokban kerültek eladásra és amelyek csak az átmenő kereskedelem forgalmát gyarapították. Vljakó vajda 1368 január 20-án kelt oklevele szerint a brassói kereskedők azon áruik után, amelyeket a vajdaságban adnak el csak egyszer fizetnek, míg a tranzitó áruk után kétszer kötelesek vámot fizetni és pedig midőn áruikkal a vajdaságon áthaladnak és midőn külföldről visszatérnek. Kivételt képeznek a Brailán keresztül külföldre szállított áruk, mert a Braila érintésével külföldre távozott kereskedők csak egyszer és pedig visszatérő utjuk alkalmával

---

kielégítésére szorítkozott. A magyarságnak a vajdaságok kereskedelmi életében játszott szerepére élénk fényt vetnek azok a szavak, amelyek a román nyelvbe is utat találtak és még ma is általános használatnak örvendenek például: mázsa > majă, tár > tar (a magyarban csak összetételben ismeretes) terh > țearh, vég > vig, marha > marfă, (áru), vám > vamă és leszármazói. Vö. L. Trem l, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 296. kk., valamint Tamás L., Rómaiak, románok és oláhok Dácia Trajánában. Budapest, 1935. 200. 173. j.

³⁴ Urkundenbuch. II. 479. és C. Giurescu, Istoria Românilor. II/2. 580.

fizetnek adót.³⁵ Úgy a behozatalra, mint a kivitelre szánt áruk vámának összegét vajdai kiváltságlevél határozta meg. Igen gyakran — s ez főleg a vajdaságokból kivitt cikkekre vonatkozik — a vámot az eladásra szánt áru egy részével fizették meg. Mircsea vajdának a brassói kereskedők számára 1413-ban adott kiváltságlevelében olvassuk, hogy egy szekér hal után Törcsvárnál (Bran) egy halat kellett adni, úgyszintén Târgşoron és Târgovişten is egy-egy hal volt a vám. Más helyen, mint például Dâmboviţan pénzzel és hallal is kellett fizetni; kimondja ugyanis a kiváltságlevél, hogy ahány ló van a szekérbe fogva, annyi dukátot és egy halat köteles beszolgáltatni a kereskedő.³⁶

A fizetési eszközöket illetőleg szükséges tudnunk, hogy az első román vajdának még nem volt maguk verette pénzüik. Ez egyrészt a magyarázata annak, hogy a vajdaságok kereskedelmi életében szinte minden szomszéd nép és ország pénzneme képviselve van. Természetes, hogy a pénzek közül is azon szomszédoké örvendett a legnagyobb forgalomnak, akikkel a vajdaságoknak szorosabb kapcsolatai voltak. Ezek közül elsősorban Erdélyt kell megemlítenünk, mert a román vajdák vagy itt verették pénzeiket, vagy innen hívtak udvarukba pénzverőket, mivel a vajdaságokban ehhez értő ember nem volt.³⁷ A havas-elvi vajdák közül elsőnek Vlajkó veretett pénzt, a moldvaiak közül pedig Muşat Péter.³⁸ Bár a román vajdák nem sokáig és nem is a magyar befolyást, a magyar fennhatóságot jelképezte.

³⁵ Urkundenbuch. II. 306. A vajdaságok vámrendszere is teljesen nyugati hatást mutat. Ha átnézzük az erdélyi kereskedőknek adott vajdai kiváltságleveleket és az azokban foglaltakat összehasonlítjuk Takács Sándor (A magyar vámrendszer az Árpádok és Anjouk alatt. A székesfehérvári közséi felsőbb leányiskola értesítője az 1906—1907. tanévről. Székesfehérvár, 1907) megállapításaival, mindenben a legnagyobb azonosságot fogjuk találni. Hogy csak egy dolgot említsek meg, vám szempontjából a vajdaságban sincs semmi különbség a kivitel és behozatal között. A felesleges, kivitelre szánt árucikk után is ugyanaz a vám, mint a behozott után. Takács, i. m. 25.

³⁶ I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Braşovul și cu Țara Ungurească în sec. XV. și XVI. București, 1905. I. 3.

³⁷ A havas-elvi vajdák még a XV. században is Erdélyben verették pénzeiket. Vlad Dracul kamarása Antal (Antonie) írja a brassóiaknak, hogy szeretné Segesvárról hozzájuk költöztetni a pénzverdét, de a segesvári polgárok ellenkeznek és a vajdánál akarnak közbelépni. I. Bogdan, Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Braşovul și cu Țara Ungurească în sec. XV. și XVI. București, 1905. I. 258.

³⁸ C. Moisil, Contribuțiuni la istoria monetăriei vechi românești. Buletinul Societății Numismatice Române. 1915. 16.

élhettek pénzverési jogukkal, mert a török előnyomulás következtében a XV. század közepén már elvesztették önállóságuk e megnyilvánulási lehetőségét is, mégis a román éremtannak elég sok feleletre váró kérdése van még ma is.³⁹ A moldvai vajdák hosszabb ideig megtudták őrizni függetlenségüket mint a havas-elvek így pénzt is tovább tudtak veretni. Ezeken is mindegyiken elvitathatatlanul felismerhető az erős magyar hatás.⁴⁰

A vajdaságok belső állapotainak megszilárdulásával a szomszédokkal való gazdasági kapcsolatok is rendszeresebbekké váltak. Főleg ezek a kapcsolatok tették szükségessé a pénzverést is. A román éremtan még nagyon új keletű és vizsgálódásának iránya is kissé egyoldalúnak látszik. Legfőbb céljának tekintette ugyanis azt bizonyítani, hogy a havaselvi, de különösen a moldvai vajdák pénzein jól látható Anjou címervért nem is az Anjouké és nem is a magyar befolyást, a magyar fennhatóságot jelképezte. Azt azonban a románok is elismerik — s itt van az ellentmondás — hogy nemcsak a pénzverés indult meg erdélyi befolyás alatt, hanem a vert érmek formája is erős magyar hatást árul el.⁴¹ Ez utóbbi tényt igyekeznek azzal megmagyarázni, hogy „a középkorban nagyon gyakori szokás volt utánozni, sokszor szolgálilag az általános árfolyamú pénzeknek nemcsak nagyságát és súlyát, hanem a mintáját is.”⁴² A román vajdák ezüstből verették pénzeiket s nyugati mintára ők is többször bevonták, illetőleg kicserélték azokat. Ezért ugyanannak a vajdának több különféle veretű pénze is megmaradt. A pénzek mintája a különböző vajdák alatt lényeges változáson nem ment át,⁴³ annál inkább változott azok súlya és nagysága. A legnagyobb változást mégis a

³⁹ Egy ilyen kérdést, mely minket magyarokat is közelebbről érdekel, a következő fejezetben fogok tárgyalni.

⁴⁰ C. Moisil, *Monete vechi românești inedite sau puțin cunoscute*. An. Acad. Rom. Mem. Secț. Ist. Ser. II. Tom. XXXVIII. 1915—16. 77.

⁴¹ C. Moisil, *Monetăria Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor*. Anuarul Institutului de Istorie Națională. III. 1924—25. Cluj, 1926. Universitatea din Cluj. 108.

⁴² C. Moisil, *uo. 131. 1. és N. Docan, Studii privitoare la numismatica Țării Românești*. An. Acad. Rom. Ser. II. Tom. XXXII. 1909—1910. 510.

⁴³ Bár a minta majdnem mindig ugyanaz maradt, a kivétel szempontjából igen nagy eltérések mutatkoznak. A nagyon is kezdetleges kivitelű pénzekkel kapcsolatban Iorgának az a véleménye, hogy azokat a legnagyobb valószínűség szerint cigányokkal verették magukban a vajdaságokban. A cigányok természetesen megpróbálták utánozni az „erdélyi mesterek“ művét. N. Iorga, *Istoria Romînilor în chipuri și icoane*. Craiova, 1921. 201.

pénz belső értéke, ezüsttartalma szenvedte. Ha tekintetbe vesszük, hogy a vajdaságok területén a nemes fémek teljesen hiányoztak és a pénzveréshez szükséges ezüstöt is Erdélyből kellett beszerezni, úgy ezen nem csodálkozhatunk. Maga Moisil, a legszorgalmasabb román numizmatikus is kénytelen megállapítani a pénzek állandó értékvesztését. Szerinte „nagyon valószínű, hogy Magyarország királyának, I. Lajosnak imperialista politikája céltudatosan törekedett a havaselvi pénz elértéktelenítésére, aminthogy különben az elértéktelenedés más politikai és általános gazdasági természetű okoknak is tulajdonítható.“⁴⁴ A román vajdák pénzei nemcsak a belső érték, hanem a kivitel szempontjából is alatta maradnak Anjou királyaink szintén ezüsből veretett pénzeinek.

Az első román pénzeknek úgy Havaselvén, mint Moldvában latin nyelvű feliratuk volt (latin betűkkel), később azonban már találunk szláv feliratos pénzeket is. Érdekes, hogy ez utóbbiakon is csak a latin szöveg helyett találunk ciril betűs szláv nyelvű felírást, de egyébként a pénz mintája nem változott meg. Maradtak fenn kétnyelvű pénzek is, melyeknek egyik lapján latin, a másikon pedig szláv nyelvű felírás van.⁴⁵ Azt hiszem nem tévedek ha azt állítom, hogy ezek a pénzek inkább csak a belföldi fizetést és forgalmat könnyítették meg. Külföldön — ideértve még a Balkánt is — nem voltak ismeretesek és nem örvendtek nagy elterjedtségnek. Belföldi kisebb értékű váltópénz gyanánt szerepeltek s valószínű Anjou királyaink dénárjainak mintájára verték őket. Ebből következik, hogy a jó árfolyamú és általánosan elfogadott pénzeket, mint amilyen a magyar garas és dénár volt, nem is tudták kiszorítani a forgalomból. Moisil mondja, hogy „ez a két magyar ezüstpénz-fajta Havaselvén is forgalomban volt és különösen a dénároknak volt igen magas árfolyamuk.“⁴⁶ Ezekon kívül egész sor más „idegen“ pénznemmel is találkozunk a vajdaságokban. Ilyenek voltak a dukát és az asper, továbbá a fertó, grivna és valószínű a perper is. Ez utóbbiak nem forgalomban levő pénzek, hanem mérték-

⁴⁴ C. Moisil, Monetăria Țării-Românești în timpul dinastiei Basarabilor. Anuarul Institutului de Istorie Națională, III. 1924—25. Cluj, 1926. 141.

⁴⁵ C. Moisil, Considerațiuni asupra monetelor lui Mircea cel Bătrân. Buletinul Societății Numismatice Române, 1913. 52.

⁴⁶ C. Moisil, Monetăria Țării-Românești în timpul dinastiei Basarabilor. An. Inst. de Ist. Naț. III. 1924—25. Cluj, 1926. 125.

egységek voltak.⁴⁷ Ami az aranypénzeket illeti, Moisił megjegyzi, hogy „csak amikor a magyar forintokat nagyobb mennyiségben bocsátották ki, akkor kezdtek az aranypénzek nálunk is nagyobb mértékben forgalomba kerülni.“⁴⁸ Érdekes, hogy az eddig talált pénzek között egy magyar arany sem volt; általában meg kell jegyeznem, hogy bár a román vajdaságok területén elég gazdag pénzleletek kerültek napvilágra, azok között csak elvétve akadt egy-két magyar pénz. A magyar forinton kívül Moldvában ismerték még a tatár és később a török forintot is. A tatár forintok az úgynevezett „floreńi tartaricales“ tulajdonképpen genovai arany forintok, amelyek tatár közvetítéssel kerültek Moldvába.⁴⁹

E vázlatos felsorolásból is láthatjuk, hogy kereskedelmi téren a vajdaságok mennyire a szomszédos népek hatása alatt állottak, de hogy legerősebb volt valamennyi között a nyugati, illetőleg a magyar hatás, azt olyan alapvető szavak bizonyítják, mint a cheltui = költeni és chelciug = költség, valamint a ban szó, mely a román nyelvben ma is „pénz“-t jelent s amely a szlapon báni denároktól, a banalesektől kapta nevét.⁵⁰ Hogy ezek a pénzek eljutottak a román vajdaságokba az egészen természetes, hisz jó hírüknél fogva általánosan használták őket és Anjou királyaink parancsából „eredeti alakjukban (a szlapon címerrel) verettek Kolozsvárott is.“⁵¹ Úgy a havaselvi, mint a moldvai vajdák jövedelme tekintélyes kellett, hogy legyen. Amint a krónikák és okmányok bizonyítják, nemcsak hogy számottevő összegeket tudtak kifizetni, ha ez szükségessé vált, hanem még kölcsönt is tudtak nyújtani a szomszéd uralkodóknak. Ez minden-

⁴⁷ A pénzekre vonatkozólag vö. C. Giurescu, Istoria Românilor. II/2. 555. kk. A dukát részben a pontusbeli genuai városokból, részben pedig magyar közvetítéssel került a vajdaságokba. Ez utóbbi állítást igazolja a ducatus hungaricus elnevezés is. Pénzverő értelemben a ducator alakjához is előfordul. A fertun valószínű a német vierdung magyar ferton alakjából keletkezett. Ld. L. Tremł, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 303. 1. és 4. j.

⁴⁸ C. Moisił, Monetăria Țării-Românești în timpul dinastiei Basarabilor. An. Inst. de Ist. Naț. III. 1924—25. Cluj, 1926. 125. Mivel Anjou királyaink idejében nagy elterjedettségre örvendtek, nevük a vajdaságokban is gyakran előfordul (florin és florint). L. Tremł, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 303.

⁴⁹ C. Giurescu, Istoria Românilor. II/2. 559.

⁵⁰ L. Tremł, i. m. Ung. Jahrb. IX. 1929. 303. és C. Moisił, Monetăria Țării-Românești în timpul dinastiei Basarabilor. An. Inst. de Ist. Naț. III. 1924—25. Cluj, 1926. 131.

⁵¹ Réthy L., A Dobóczy-féle oláh éremgyűjtemény. Archaeológiai Értesítő, 1887. 247.

esetre anyagi jólétről tanuskodik, amit a fentebb elmondottak alapján nem is vonhatunk kétségbe.

Összegezve a mondottakat azt látjuk, hogy a román vajdaságok a XIV. században kereskedelmi szempontból is a fejlettebb, előrehaladottabb és tapasztaltabb nyugati szomszédnak, Magyarországnak erős befolyása alatt állottak. Kezdetleges, kialakulófélben lévő életformák között, midőn az ipar hiányzott és a nép részben pásztorkodással, részben pedig állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozott, a vajdaságok elsősorban mint nyersanyagbeszerző helyek jöttek számitásba. Ugyanakkor az erdélyi városok, melyek fejlett iparuk és a Nyugattal való élénk kereskedelmi kapcsolataink révén a XIV. században nagy gazdagságra és tekintélyre tettek szert, a vajdaságokban kitünő piacot kaptak. Nem azt akarom ezzel állítani, hogy a vajdaságok kizárólag csak Erdéllyel állottak kereskedelmi kapcsolatban s a többi szomszédokkal semmi összeköttetésük nem volt, hanem csak hangsúlyozni kívánom, hogy az Erdéllyel való kereskedelmi kapcsolatok mellett minden más ilyen irányú összeköttetés kevésbé jelentősnek látszik. Különben is, amint már láttuk, nem a vajdaságokon keresztül bonyolódott le Kelet és Nyugat kereskedelme, nem itt vittek át a két világrészt összekötő kereskedelmi útvonalak s ezért azt hiszem nem tévedek ha azt állítom, hogy a vajdaságok ipari és kereskedelmi szempontból is a legszorosabban kapcsolódtak Magyarországhoz, mai értelemben annak képezték életterét. Vitathatatlan, hogy ezek a kereskedelmi kapcsolatok az erdélyi szász városoknak is nagy előnyére váltak, a vajdaságoknak pedig szinte létfontosságúak voltak annál is inkább, mivel nyomukban nemcsak vagyonosodás és jólét járt, hanem a műveltség terjesztése szempontjából is felbecsülhetetlen értékük volt.